

پیشوایان مذهب شیعه

(۸)

دکتر منوچهر خدایار محبی

بدینگونه آوازه فضل و نبوغ و احاطه علمی و مهارتش در فقه مذاهب اسلامی در نقاط دور و نزدیک آن روز پیچید و مشهور خاص و عام و محسود دوست و دشمن گردید.

سپس بوطن مألوف (جمع) بازگشت و در آنجا بتدریس و تصنیف و تألیف علوم گوناگون همت گماشت .

ابن العودی شاگرد دانشمندش میگوید : لحظه‌ای از عمر گرانبایش راجز در کسب علم و فضیلت صرف نکرد شهید اوقات شبانه روز خود را طوری تقسیم کرده بود که لحظه‌ای از آن بیهوده تلف نشود و نفعی بحال وی داشته باشد سپس ابن العودی به تفصیل اوقات تدریس و مطالعه و تصنیف و مراجعات و کوشش در عبادت ، و رسیدگی بامور زندگی خود ، و بر آوردن حوائج نیازمندان و مهمان‌نوازی با کرم و گشاده روئی او را شرح داده آنگاه مراتب علمی او را در تمام فنون، فقه، اصول و حکمت و کلام و طبیعی و ریاضی و شعر و ادب بیان نموده و میگوید : با این وصف چون شب فرامیرسید بصحرا میرفت و هیزم بار الاغ میکرد تا آنرا فروخته و مخارج زندگی خود را تأمین کند چون مشغول تدریس میشد در سال ۹۴۴ از سفر ترکیه و عراق مراجعت کرد دانشمندی مجتهد

و بزرگ بود. (ابن العودی) شاگرد دانشمندش در رساله‌ای که در شرح حال او نوشته می‌نویسد وی در آن موقع که ۳۳ سال داشت مجتهد مسلم بود وی از افشای این راز که نائل بمقام اجتهاد گشته احترازی می‌جست وقتی شرح ارشاد علامه حلی را که نخستین تألیف اوست نوشت، بکسی نشان نداد و کسی هم اطلاع نداشت فقط من بودم که مطلع شدم. شهید هر قسمتی را می‌نوشت بمن میداد که مطالعه کنم. مانند این کتاب در شیعه نوشته نشده است و نخستین کتابی است که شرح و متن را با هم مزوج کرده است. اگر این کتاب با تمام میرسد و دوره فقه را تکمیل میکرد نظیر نداشت وقتی در سال ۴۴۸ شرح ارشاد ناوبرده (کتاب روض الجنان) بدست اهل فضل رسید مقام بلند شهید در فقه و علوم دینی آشکار گشت. شهید دانشمندی پرکار، گرانمایه، جامع علوم اسلامی، و مردی وارسته و زاهد پیشه و پرهیزگار و نمونه کامل از يك دانشمند اسلامی بوده است.

برخی از دانشمندان نوشته‌اند کتاب شرح لعه آخرین تألیف شهید است و در سال آخر زندگی و هنگامیکه قصد جان او کردند مشغول تألیف آن بوده، در صورتیکه شهید در سال ۹۶۶ به شهادت رسیده و شرح لعه چنانکه خود در آخر آن مینویسد بسال ۹۵۷ یعنی ۹ سال قبل از شهادتش با تمام رسیده است ۱

درباره وفات وی نیز تاریخ دقیق در دست نیست بعضی سال ۹۷۵ یا ۹۷۶ و برخی سال ۹۶۵ یا ۹۶۶ هجری را سال کشته شدن او دانسته‌اند که در شهر صیدا محکوم گردید و بامر سلطان سلیم عثمانی تحت تعقیب قرار گرفته و مقتول گشت.

شهید ثانی با همه گرفتاری که در دوران زندگی خود داشته است علاوه بر مسافرتها و اشتغال به تصنیف و تألیف و رسیدگی دقیق با مورزندگی و کسب معیشت که گفتیم همه را شخصاً عهده‌دار بوده است توفیق پیدا کرد شاگردان برازنده و بلندآوازه‌ای تربیت کند که هر يك از مفاخر فقها و دانشوران نامی بشمار می‌روند چندتن از ایشان بگفته ابن العودی بشرح زیر می‌باشند :

۱- نورالدین علی بن الحسین موسوی عاملی است که بواسطه علاقه سرشاری که شهید بوی داشت او را بدامادی خود پذیرفت و همچون فرزندش در آموزش و پرورش وی اهتمام میورزید تا اینکه بمقام علمی رسید و از خواص وی بشمار آمد. نورالدین علی ازدختر شهید ، دارای فرزندی شد که او را محمد نام گذاشت و او همان (سید محمد علی) مؤلف کتاب مشهور (مدارك) است که از بزرگان فقها بوده است .

۲- فقیه محقق و محدث نامور سید علی حسینی جزینی عاملی مؤلف کتاب و شرح شرایع و شرح ارشاد علامه حلی و غیره .

۳ - شیخ حسین بن عبدالصمد عاملی ، پدر شیخ بهائی وی نخستین شاگرد شهید است که در سفر مصر همراه او بود و بار اول که شهید به اسلامبول رفت نیز با وی بود ، و هنگام مراجعت ، در عراق ماند و بعد از مدتی به خراسان رفت .

۴- علی بن زهره جبعی پسر عم شیخ حسین بن عبدالصمد عاملی است . وی دانشمندی پاک سرشت و پرهیزگار و مردی نیک نفس بود ، او نیز همراه شهید بمصر رفت و همانجا نیز وفات یافت .

۵- دانشمند بزرگوار شیخ محمد بن حسین عاملی

۶- بهاء الدین محمد بن علی عودی جزینی معروف به (ابن العلادی) دانشمندی مشهور است وی از معاصر شهید ثانی استفاده کرد و از سال ۹۴۵ تا سنه ۹۶۲ که بایران و خراسان رفت در خدمت وی سرگرم کسب علم و فضیلت بود و از سرچشمه دانش آن مرد بزرگ استفاده نمود . ابن العودی بعد از مرگ اسفانگیز (شهید) بیاس حق استادی که نسبت بوی داشته و به منظور قدردانی از آن فقیه عالیقدر ، کتابی در شرح حال وی نوشته است و همان کتاب نیز ماخذ (امل آمل) و (روضات الجنات) و دیگر کتب بوده است . شهید ثانی از جمله دانشمندانی است که هم از طرف پدر از خانواده ای روحانی است و هم اینکه فرزندان وی طریق روحانیت را پیش گرفتند و از فقهاء بزرگ بشمار آمدند . مهمترین فرزند وی شیخ حسن بن شیخ زین الدین صاحب کتاب «معالم الاصول» مشهور است . محل سکونت شهید دوم در بلاد «میس» و «کرک نوح» و «قریه جبع» و «دمشق»

و «مصر» و «حجاز» و «عراق» و «بیت المقدس» بوده است .

تحصیلات وی بطور خلاصه در باره فقه و تفسیر و حدیث و فلسفه و هیئت هندسه بوده است و چنانکه مذکور گردید در مذاهب پنج گانه تدریس میکرد . در شهر بعلبک مفتی عام و مرجع کل بود و هر فرقه را موافق مذهب وی فتوا میداد .

شهید ثانی نخستین کسی است که در علم در ایه الحدیث تألیف کرده است .
 شیخ اسدالله کاظمینی از وی شصت جلد تألیف نام میبرد . مؤلف ریحانة الادب (جلد دوم ص ۳۶۸) تعداد تألیفات او را هشتاد و سه جلد میدانند . مهمترین تألیفات وی بشرح زیر است : کتاب شرح لمعه - شرح بر ارشاد علامه - تمهید القواعد - حاشیه بر قواعد علامه - مسالك الامهام در شرح شرایع الاسلام در هفت جلد - شرح الفیه و سایر شرحها بر کتب مختلف شیعه .

مؤلفین کتب «مقاییس» و «امل الامل» و «تذکرة العلماء» و «لؤلؤة البحرين» و «بخنه المقال» و «منتهی المقال» و «ریاض العلماء» و «روضات الجنات» و سایر کتب رجال در شرح حال شهید ثانی سخن گفته اند .

۴۰ - ملا احمد بن محمد به «مقدس اردبیلی» مشهور است . عنوان علمی وی صاحب «آیات الاحکام» میباشد . ملا احمد در میان دانشمندان شیعه به زهد و ورع و پارسائی معروف است و کرامات و امور عجیبه از وی نقل میکنند .

صاحب تنقیح المقال مینویسد که وی در ماه صفر سال ۹۹۳ هجری فوت کرده و در شهر مشهد مدفون است .

مجلسی در «بحار الانوار» و شیخ ابوعلی در «منتهی المقال» و میر مصطفی در «نقد الرجال» و سید نعمت الله جزائری در «زهر الربیع» و «انسوار نعمانیه» وی را ستوده اند .

مؤلفین کتب «روضات الجنات» و «جنة المأوی» و «لوء لوء» و «تنقیح المقال فی احوال الرجال (ج ۱ ص ۸۰)» درباره شرح حال مقدس اردبیلی سخن گفته اند

استادان ملاحمد را بعضی از دانشمندان عراق و شاگردان شهید ثانی تشکیل میدهند که مهمترین آنان دانشمند بزرگ شیعه «شهید ثانی» است.

مقدس اردبیلی عالم در علوم معقول و منقول و معاصر با شاه عباس کبیر در عصر صفویه است. دانشمند مشهور معاصر وی «شیخ بهائی» نام دارد که شرح حال و آثار او خواهد آمد.

آثار علمی وی یکی «زبدۃ الیبیان» در تفسیر است که «آیات الاحکام» میباشد. دیگری «مجمع الفائدة و البرهان» که شرح بر ارشاد علامه است. سوم کتاب «حدیقة الشیعه» بزبان پارسی در تاریخ پیغمبر اسلام و ائمه اطهار است که در نسبت آن به مقدس اردبیلی میان دانشمندان شیعه اختلاف است.

مقدس اردبیلی در میان مردم و دولت صفوی نفوذی بسزا داشت که نمونه‌ای از آن بشرح زیر است:

مقدس اردبیلی برای بعضی از سادات بشاه طهماسب صفوی نامه نوشت چون آن نامه بشاه رسید برای تعظیم از جای برخاست و آن نامه را بوسیده و بر چشم و سر گذاشت و بوجه اکمل حاجت را بر آورد. پس دید که در بعضی از فقرات آن نامه «ایها الاخ» بود شاه بخواص خویش گفت آنرا در کفن من گذارید و مرا با آن نامه تعبیر نهدید تا احتجاج نمایم بآن بر منکر و نکیر و معذب نشوم. خواص بهمان نحو عمل نمودند.

دیگر آنکه یکی از علماء شاه عباس کبیر تقصیری در خدمت کرد پس التماس از «ملاحمد» نمود که مراسله بسلاطین نویسد و او را شفاعت کند. پس مقدس اردبیلی نامه‌ای باین عبارت نوشت:

«بانی ملک عاریه عباس بدانند چه اگر این شخص در اول ظالم بود اکنون مظلوم مینماید چنانچه از تقصیر او بگذری شاید حق سبحانه و تعالی از پاره‌ای از تقصیرات تو بگذرد. کتبه بنده شاه ولایت. احمد اردبیلی»

شاه عباس در پاسخ همینویسد: «جواب بعرض میرساند عباس که خدماتی فرموده بودند بجان منت دانسته بتقدیم رسانید که این محب را از دعای خیر فراموش

نکنند ، کتبه کلب آستان علی ، عباس... (رجوع شود به زهرالربیع)

۴۱ - محمد علی بن محمد البلاغی یکی دیگر از دانشمندان بزرگ شیعه در عصر صفوی است که به صاحب کتاب « شرح اصول الکلینی » معروف است بعلاوه دارای تألیفات عدیده است . وی در سال یکهزار هجری فوت کرده و در شهر کربلا مدفون است .

۴۲ - جمال الدین ابومنصور فرزند شیخ زین الدین شهید ثانی است . نام او « شیخ حسن » و مشهور به صاحب کتاب « معالم الدین » در علم اصول است . پسرش شیخ محمد نام دارد و از گروه روحانی بشمار میرود باین ترتیب شیخ حسن از طریق پدر از خانواده ای روحانی است که منصب خانوادگی خویش را بفرزندان خود منتقل ساخته است .

جمال الدین پس از پنجاه و دو سال که از عمرش گذشت در اول ماه محرم سال یکهزار و یازده هجری فوت کرد و در قریه جبج از قراء جبل عامل مدفون گردید . ابومنصور در عصر شاه عباس کبیر میزیست ولی از ملاقات با پادشاه صفوی امتناع داشت و بهمین جهت زیارت حضرت امام رضا علیه السلام را ترك گفت تا ملتزم بملاقات شاه عباس کبیر نگردد .

تحصیلات وی در رشته فقه و اصول بود بعلاوه از اهل ادب و شعر نیز بشمار میرود . استادان وی یکی « مقدس اردبیلی » است که شرح حالش گذشت . دیگری ملا عبدالله یزدی است که به صاحب حاشیه منطبق معروف است . از این دو تن گذشته برخی از شاگردان شهید ثانی سمت استادی جمال الدین را دارند .

تألیفات صاحب « معالم الدین » بیشتر در فقه و اصول و علم رجال و شرح بر آثار دانشمندان شیعه است . مهمترین آثار وی بشرح زیر است :

تاتمام